ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
10. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.10.1.1. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihinin seyrine etkilerini karşılaştırabilme

TAR.10.1.1. Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihinin seyrine etkilerini karşılaştırabilme

a) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadeleleri tarih şeridi üzerinde sıralar.
b) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadelelerin özelliklerini belirler.
c) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadelelerin etkilerini benzerlik ve farklılıkları açısından listeler.

TAR.10.1.1

TÜRK TARİHİNİN SEYRİNİ DEĞİŞTİREN SAVAŞLAR

Harita: Türk tarihinin seyrini değiştiren başlıca savaşlar

A. Dönüm Noktası Savaşlar

Balık kılçığı diyagramının üst kutucuklarına 1040-1299 yılları arasında gerçekleşen Dandanakan-Malazgirt-Miryakefalon-Pasinler savaşlarını kronolojik olarak yazınız. Balık kılçığı diyagramının alt kutucuklarına da üst kutucuklara yazdığınız savaşların kimler arasında gerçekleştiğini belirtiniz.

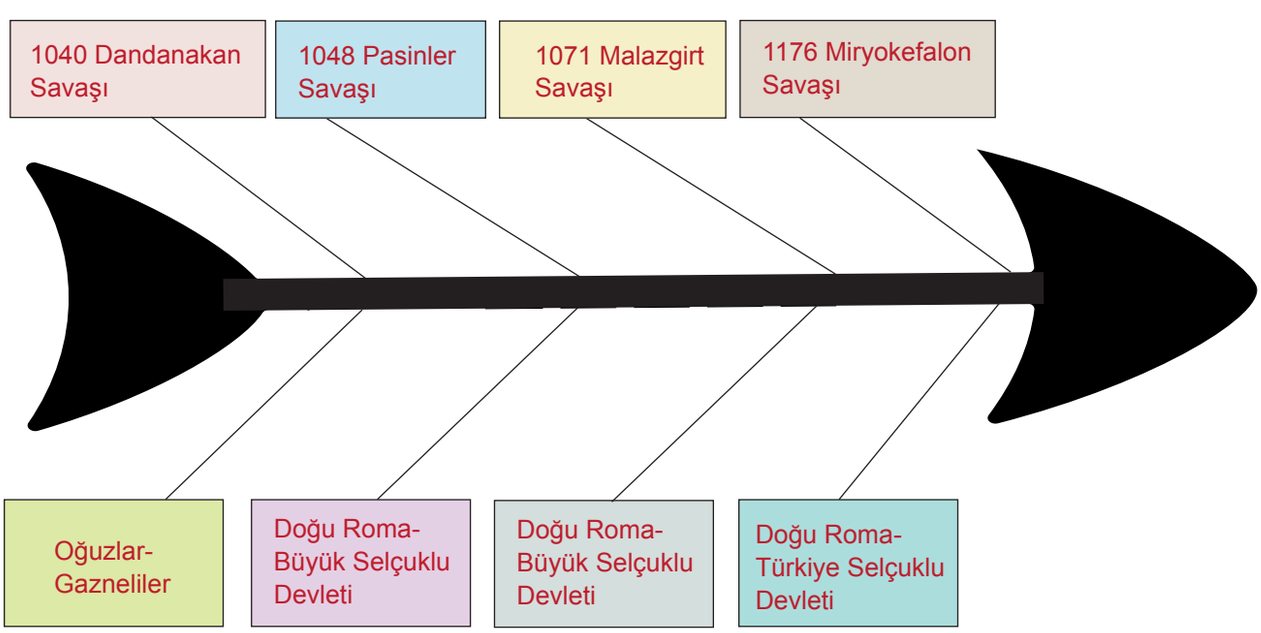

B. Farklılık ve Benzerlikleri Belirleme

Türk tarihinin seyrine yön veren savaşların benzerlik ve farklılıklarını tabloda boş bırakılan yerlere yazınız.

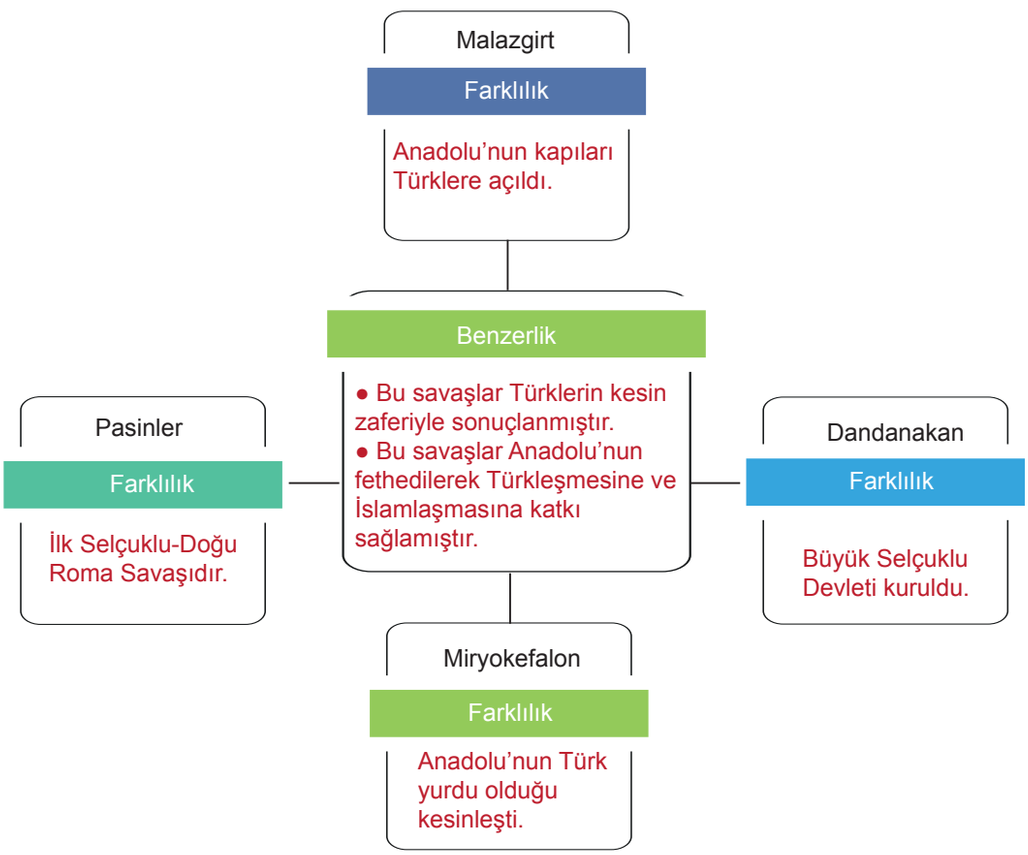

C. Tarihî Harp Meclisi

Öğretmen sınıfı 6 gruba ayırır ve her gruba aşağıdaki askerî mücadelelerden biri verilir:

- Dandanakan Savaşı
- Pasinler Savaşı
- Malazgirt Savaşı
- Miryokefalon Savaşı
- Haçlı Seferleri
- Kösedağ Savaşı

Gruplardan ders kitabındaki metin, harita, görsel ve kaynakları inceleyerek kendilerine verilen savaşla ilgili bir "Tarihî Harp Meclisi Dosyası" hazırlamaları istenir. Öğrenciler dosyada şu başlıklara yer verir:

→ Savaşın tarihi

→ Tarafları

→ Savaşın temel nedeni

→ Kullanılan askerî yöntem veya taktik

→ Savaşın Türk tarihine etkileri

→ Savaşın diğer mücadelelerle benzer ve farklı yönleri

Öğrenciler hazırladıkları bilgileri büyük bir kronoloji şeridi üzerine yerleştirir ve savaşları tarih sırasına göre sınıf panosunda gösterir. Daha sonra her grup sınıfın önünde bir "harp meclisi temsilcisi" seçer. Temsilci, kendi savaşının Türk tarihinin seyrini neden değiştirdiğini diğer gruplara açıklamaya çalışır. Diğer gruplar ise şu sorular üzerinden değerlendirme yapar:

I. Bu savaş Anadolu'nun Türkleşmesine nasıl etki etti?

II. Türk siyasi gücünü artırdı mı yoksa zayıflattı mı?

III. Başka hangi savaşlarla benzer sonuçlar ortaya çıkardı?

IV. Türklerin askerî anlayışı hakkında hangi ipuçlarını verdi?

Gruplar sunumlar sırasında ortak ve farklı yönleri belirlemek amacıyla "Karşılaştırmalı Etki Çizelgesi" doldurur. Çizelgede şu başlıklar bulunur:

Savaş	Siyasi Etki	Askerî Etki	Anadolu'nun Türkleşmesine Etkisi	Benzer Olduğu Savaş

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
10. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.10.1.2. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilme

TAR.10.1.2. Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilme

a) Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği sağlayan unsurları inceler.
b) Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliğin etkilediği unsurları inceler.
c) Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliğin kurumlara etkilerini sorgular.
ç) Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliğin neden ve sonuçlarını açıklar.

TÜRKLERDE DEVLET YÖNETİMİ

İslam öncesi kurulan Türk devletlerinde hâkimiyet anlayışı "kut" adı verilen ilahi güce dayandırılıyordu. Kut anlayışına göre kağanlar devleti yönetme gücünü ve yetkisini Gök Tanrı'dan alırdı. Devletin kurucuları ve yöneticileri Tanrı'nın kut verdiği bir soya mensup olmalıydı. Kağanı Gök Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak gören bu anlayış, İslamiyet'in kabulünden sonra hükümdarlara da verilen bir lakap olan "zillullah fi'l-arz (Allah'ın yeryüzündeki gölgesi)" anlayışına dönüştü.

İlk Türk devletlerinde kağanların devlete ve millete karşı belirli sorumlulukları vardı. Kağanın gücü ve yetkisi töre kurallarıyla sınırlandırılmıştı. Buna göre halkın refahını sağlamayan, adaletle hükmetmeyen ve devleti kötü yöneten kağanların Tanrı tarafından bahşedilmiş "kut"u kaybettiğine inanılırdı. İslamiyet'in kabulünden sonra ise devlet yönetiminde töreyle birlikte dinî esaslara dayalı şeri kurallar da uygulanmaya başlandı. Bu dönemde hüküm süren Türk devletlerinde devlet anlamına gelen "il" kelimesinin yerini "mülk" kavramı aldı.

İlk Türk devletlerinde siyasi, askerî, hukuki ve mali meselelerin karara bağlandığı kurultaylar, İslamiyet'in kabulünden sonra "divan" adını aldı.

A. Süreklilik mi, Değişim mi?

Aşağıdaki tabloda, Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet teşkilatında meydana gelen değişim ve süreklilik unsurları verilmiştir.

Bu kavramları değerlendirirken her bir unsurun süreklilik mi yoksa değişim mi gösterdiğini yazınız. Süreklilik ya da değişim gösteren unsurun gerekçesini yazınız. Bu unsurların etkilediği alanları belirtiniz.

Kavram	Sürekliklik mi? / Değişim mi?	Gerekçe	Etkilediği Alan
Kut Anlayışı → Zillullah Anlayışı	Süreklilik	Hâkimiyet anlayışının ilahi kökenli olması	Siyasi otorite, hükümdarlık anlayışı
Kurultay → Divan	Değişim	İslamiyetin kabulü	Yönetim yapısı, karar alma mekanizması
Töre → Töre + Şeri Hukuk	Değişim	İslamiyetin kabulü	Hukuk sistemi, adalet anlayışı
İl → Mülk	Değişim	Yönetim dili ve kavramların İslami etkilerle değişmesi	Devlet anlayışı, egemenlik algısı

B. Türk Hükümdarı Olmak

İslamiyeti yeni kabul etmiş bir Türk hükümdarı olarak devleti yönettiğinizi düşününüz. Bu çerçevede aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Eski Türk devlet geleneğinden hangi unsurları korursunuz? Neden?

2. İslamiyet'ten sonra hangi değişiklikleri yaparsınız? Neden?

C. Tarihçinin Karar Raporu

Bir tarihçi, İslamiyetin kabulünden önce ve sonra Türk devlet yönetiminde değişim ve süreklilik yaşandığını ileri sürmektedir. Ancak bu görüşünü kanıtlaması gerekmektedir.

Türk devlet yönetiminde yer alan kavramlardan yararlanarak tarihçinin iddiasını destekleyen bir araştırma yapınız.

Araştırmanızda; en az iki değişim örneği, en az iki süreklilik örneği, bu değişimlerin etkilediği kurumlar, değişimlerin nedenleri ve sonuçları yer almalıdır.

Bu araştırmanın sonunda aşağıdaki soruyu ayrıntılı bir şekilde cevaplayınız:

"Türk devlet geleneğinin uzun ömürlü olmasında değişim mi yoksa süreklilik mi daha etkili olmuştur?"

TÜRK-İSLAM DEVLETLERİNDE ORDU

Görsel: Türk-İslam Devletleri'nde Türkmen ve Gulam Askeri (Temsilî)

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra da askerî karakterlerini koruyarak "ordu-millet" anlayışını sürdürmüşlerdir. Türk-İslam devletlerinde ordu teşkilatı, ilk olarak Mete Han tarafından geliştirilen onlu sistemin devamı niteliğinde organize edilmiş ve bu sistem uzun süre korunmuştur. Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu gibi devletlerde ordular büyük ölçüde Türklerden oluşmakla birlikte zamanla farklı etnik unsurların da orduya katıldığı görülmüştür. Özellikle Gazneli ve Büyük Selçuklu devletlerinde gulam sistemi ön plana çıkmış, savaş esirlerinden veya satın alınan kişilerden oluşturulan bu askerî sınıf, hem saray hizmetlerinde hem de orduda önemli görevler üstlenmiştir. Bu gulamlar arasından yetiştirilen ve hükümdara doğrudan bağlı olan hassa ordusu, devletin en güvenilir ve en disiplinli askerî gücünü oluşturmuştur. Sarayı ve hükümdarı koruma görevini üstlenen bu birlikler, aynı zamanda merkezî otoritenin güçlenmesinde de önemli rol oynamıştır.

Büyük Selçuklu Devleti ile birlikte ordu teşkilatında önemli bir değişim yaşanmış ve ikta sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistem sayesinde devlet, hem ekonomik kaynaklarını düzenli bir şekilde kullanmış hem de savaşa hazır bir askerî güç oluşturmuştur. İkta sahipleri, kendilerine tahsis edilen toprakların gelirleri karşılığında asker beslemekle yükümlü olmuş, böylece devlet sürekli ve düzenli bir orduya sahip olmuştur. Bununla birlikte, devletin kuruluş sürecinde önemli rol oynayan Türkmen birlikleri, özellikle Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk dönemlerinde askerî gücün temel unsurlarından biri olmuştur. Ancak devletin yerleşik hayata geçip kurumsallaşmasıyla birlikte Türkmenlerin merkez ordudaki etkisi azalmış, buna karşılık sınır ve uç bölgelerinde akıncı kuvvet olarak görev yapmaya devam etmişlerdir. Bu durum, hem sınır güvenliğinin sağlanmasına hem de fetih hareketlerinin sürdürülmesine katkı sağlamıştır. Türkiye Selçukluları ise Büyük Selçuklu askerî teşkilatını örnek almış, ancak değişen şartlara bağlı olarak bu yapıda bazı düzenlemeler yapmıştır. Böylece Türk-İslam devletlerinde ordu teşkilatında hem sürekliliğin hem de değişimin birlikte yaşandığı görülmektedir.

D. Türk Ordusu'nda Değişim Süreci

Verilen metni dikkate alarak tabloda yer alan unsurları inceleyiniz. Her bir unsurun Türk-İslam devletlerinde ordu teşkilatında süreklilik mi yoksa değişim mi sağladığını belirleyiniz ve gerekçesini yazınız.

Unsur	Sürekliklik mi? / Değişim mi?	Gerekçe
Onlu sistem	Süreklilik	Mete Han döneminde ortaya çıkan onlu sistemin Türk-İslam devletlerinde de devam ettirilmesi, askerî teşkilatta sürekliliğin korunduğunu gösterir.
Gulam sistemi	Değişim	Başlangıçta Türk unsurlara dayalı olan orduya, savaş esirleri ve farklı etnik grupların katılmasıyla yeni bir askerî yapı oluşmuştur.
Türkmen birlikleri	Kısmen süreklilik, kısmen değişim	İlk dönemlerde merkez orduda önemliyken, zamanla sınır bölgelerinde görev almaları değişimi; varlıklarını sürdürmeleri ise sürekliliği gösterir.
İkta sistemi	Ne süreklilik ne de değişim vardır. Bu sistem ilk defa uygulanmaya başlanmıştır.	Büyük Selçuklularla birlikte ortaya çıkan bu sistem, ordu ve ekonomiye yeni bir düzen getirmiştir.

E. Sistemleri Öğreniyorum

Aşağıdaki soruları cevaplayınız:

1. Gulam sisteminin uygulanması, ordunun yapısını ve devlet yönetimini nasıl etkilemiştir?

Gulam sistemi, ordunun yapısını daha profesyonel ve disiplinli hâle getirmiştir. Çünkü bu askerler doğrudan hükümdara bağlıdır. Gulamlar sadece asker olmamıştır, saray ve yönetim kadrosunda da görev almıştır. Bu durum, merkezî otoritenin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

2. İkta sistemi, hem ekonomik yapı hem de askerî yapı üzerinde nasıl bir etki oluşturmuştur?

İkta sistemi hem ekonomik hem askerî alanda önemli sonuçlar doğurmuştur. Devlet, maaş ödemek yerine toprak gelirlerini kullanarak kaynaklarını daha düzenli kullanmıştır. İkta sistemi tarımsal üretim üzerinde denetim kurarak üretimde sürekliliği sağlamıştır. Bu durum ekonomik kalkınmaya neden olmuştur. İkta sahipleri asker beslediği için devlet, sürekli hazır bir orduya sahip olmuştur.

3. Türkmenlerin sınır bölgelerinde görev alması devletin hangi alanlarını etkilemiştir?

Türkmenlerin sınır bölgelerinde görev alması, sınır güvenliğini sağlamış ve fetihlerin devam etmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca bu durum devletin özellikle askerî ve genişleme (fetih) politikalarını olumlu yönde etkilemiştir.

F. Değişim ve Sürekliliğin Etkileri

Türk-İslam devletlerinde ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliğin aşağıda verilen alanlar üzerindeki etkilerini açıklayınız. Her bir kavram için, bu etkinin nasıl ortaya çıktığını kısa ve gerekçeli şekilde yazınız.

Merkezî Otorite	Ekonomik Yapı	Sınır Güvenliği	Saray Teşkilatı
Hassa ordusu ve gulam sistemi sayesinde hükümdara bağlı güçlü bir askerî yapı oluşmuş, bu da merkezi otoritenin güçlenmesini sağlamıştır.	İkta sistemi ile devlet, askerî giderleri toprak gelirleriyle karşılamış ve ekonomik düzen daha sistemli hale gelmiştir.	Türkmenlerin uç bölgelerde görev alması, sınırların korunmasını ve fetihlerin sürmesini sağlamıştır.	Gulamlar sarayda görev alarak hem yönetimde rol oynamış hem de hükümdara bağlılıkları sayesinde saray düzenini güçlendirmiştir.

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
10. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.10.1.3. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilme

TAR.10.1.3. Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilme

a) Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişki hakkında merak ettiği konuları belirler.
b) İlgili konular hakkında sorular sorar.
c) Farklı kaynaklar üzerinden konuya ilişkin bilgi toplar.
ç) Topladığı bilgilerin doğruluğunu değerlendirir.
d) Topladığı bilgiler üzerinden Türkistan’dan Türkiye’ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişki hakkında çıkarım yapar.

TAR.10.1.3

TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA: ŞEHİRLEŞME

Semerkant, Müslüman Türk hâkimiyetinden sonra Türk-İslam medeniyetinin şehirleşme anlayışını yansıtan önemli bir merkez hâline gelmiştir. Özellikle Müslüman Türkler zamanında şehir, sadece savunmaya dayalı bir yerleşim olmaktan çıkarak dinî, ilmî ve kültürel fonksiyonlarıyla öne çıkan planlı bir şehir hüviyeti kazanmıştır. İslamiyet'in etkisiyle şehirde cami merkezli bir yapılanma gelişmiş, cuma camileri, medreseler, türbeler ve külliye tarzı yapılar şehir dokusunun temel unsurları hâline gelmiştir. Müslüman hükümdarların farklı coğrafyalardan mimar ve sanatkârları Semerkant'a getirerek yürüttüğü yoğun imar faaliyetleri, şehrin estetik ve anıtsal bir kimlik kazanmasını sağlamış; dört eyvanlı, avlulu medreseler, büyük kubbeli camiler ve zengin çini süslemeleri Türk-İslam şehir mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtmıştır. Ayrıca bilimsel faaliyetlerin yürütüldüğü rasathane gibi yapılar, Semerkant'ın yalnızca bir idare ve ticaret merkezi değil, aynı zamanda bir ilim merkezi olarak da geliştiğini göstermektedir. Bu yönleriyle Semerkant, Müslüman Türk şehirleşme anlayışında din, ilim ve estetiğin iç içe geçtiği örnek bir şehir olarak öne çıkmaktadır.

Konya, Selçuklu hâkimiyetinden sonra Türk-İslam medeniyetinin şehirleşme anlayışını en belirgin şekilde yansıtan merkezlerden biri hâline gelmiştir. Fetihten sonra başlangıçta askerî bir kale-şehir özelliği taşıyan Konya, Selçuklular döneminde başkent yapılmasıyla birlikte hızla gelişmiş; surlarla güçlendirilmiş, garnizonla korunan ve stratejik bir merkez olmaktan çıkarak siyasi, ekonomik ve kültürel bir şehir hüviyeti kazanmıştır. Özellikle II. Kılıçarslan, I. İzzeddin Keykavus ve I. Aâeddin Keykubad dönemlerinde yürütülen imar faaliyetleriyle şehir genişlemiş, yeni mahalleler kurulmuş ve 1221 yılında inşa edilen yeni surlar ile planlı bir şehirleşme anlayışı ortaya konmuştur. Bu süreçte şehir kapılarının ticaret yollarına göre adlandırılması, Konya'nın bir ticaret merkezi olarak geliştiğini gösterirken farklı toplulukların (Türkmenler başta olmak üzere gayrimüslimler de dahil) belirli mahallelerde yerleştirilmesi, Türk-İslam şehirlerinde görülen sosyal düzenin bir yansıması olmuştur. Aynı zamanda Konya, "Dârülmülk" (başkent) ünvanıyla sadece bir idare merkezi değil; Mevlana ve çevresinde şekillenen tasavvufî hayat, vakıflar ve zaviye-külliye yapılarıyla dinî ve kültürel bir merkez hâline gelmiş, böylece Türk-İslam şehirleşmesinde din, ticaret ve sosyal hayatın bütünleştiği tipik bir başkent modeli ortaya çıkmıştır.

Performans Görevi

● Verilen metni dikkatlice okuyunuz. Bu metinden hareketle en az 3 araştırma sorusu belirleyiniz. Sorularınız Semerkant ve Konya şehirleri ile ilgili olarak şu temaları içermelidir: Şehirleşme anlayışı, ekonomik faaliyetler, dinî ve kültürel yapı.

● Belirlediğiniz konulara yönelik soru hazırlayınız.

● Farklı kaynaklardan (ders kitabı-akademik yayınlar-güvenilir web siteleri-ansiklopediler) yararlanarak sorularınıza cevap arayınız.

● Araştırma sonucu elde ettiğim bilgiler, Türklerin şehirleşme anlayışını anlamak için yeterli midir? sorusunu sorarak elde edilen bilgileri yeterlilik açısından değerlendiriniz.

● Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri şehirleşme anlayışını nasıl etkilemiştir? sorusunu en az bir paragraf olacak şekilde cevaplayınız. Cevabınızda din, ticaret ve ilim alanlarındaki gelişmeleri dikkate alınız.

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
10. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.10.1.4. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk-İslam medeniyetinde bilim, kültür, eğitim ve sanat alanlarında meydana gelen gelişmeleri Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine etkisi açısından değerlendirebilme

TAR.10.1.4. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk-İslam medeniyetinde bilim, kültür, eğitim ve sanat alanlarında meydana gelen gelişmeleri Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine etkisi açısından değerlendirebilme

a) Türk-İslam medeniyeti ile Batı medeniyetinin bilim, kültür, eğitim ve sanat anlayışını karşılaştırır.
b) Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk-İslam medeniyetinde bilim, kültür, eğitim ve sanat alanlarında meydana gelen gelişmelerin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine etkisine ilişkin kanıtları kullanarak yargıda bulunur.
c) Hoca Ahmed Yesevi, Kaşgarlı Mahmud, Ömer Hayyam, Cezeri, İbnülarabi, Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve İbni Bibi'nin düşünceleri veya eserleri hakkında insanlığın ortak mirasına katkıları bakımından yargıda bulunur.

XI-XIII. YÜZYILLARDA TÜRK-İSLAM VE BATI MEDENİYETLERİNDE BENZERLİKLER VE AYRIŞMALAR

Görsel: Türk-İslam ve Batı Dünyası'nda Bilimsel Yaşam (Temsilî)

XI-XIII. yüzyıllarda Türk-İslam medeniyetinde bilimsel çalışmalar, Abbasiler döneminde başlayan tercüme faaliyetleriyle gelişmiş, daha sonra özgün çalışmalarla ilerlemiştir. Bu süreçte matematik, astronomi, fizik ve tıp gibi alanlarda önemli gelişmeler yaşanmış; Biruni gibi bilim insanları farklı bölgelerde gözlemler yaparak bilimsel bilgi üretimine katkı sağlamıştır. Eğitim anlayışı ise yalnızca medreselerle sınırlı kalmamış; kütüphaneler, darüşşifalar, rasathaneler ve tekkeler gibi farklı kurumlarla desteklenmiştir. Nizamiye Medreseleri, hem dinî hem de aklî bilimlerin birlikte okutulduğu eğitim merkezleri olarak öne çıkmış ve vakıf sistemi sayesinde süreklilik kazanmıştır. Kültürel hayatta kütüphaneler önemli bir yer tutarken sanat anlayışında cami, medrese, kümbet ve kervansaray gibi mimari eserlerde taş işçiliği, çini ve geometrik süslemeler dikkat çekmiştir.

Batı medeniyetinde ise aynı dönemde eğitim faaliyetleri büyük ölçüde kilise ve manastırların denetiminde yürütülmüş, eğitim dili Latince olmuş ve toplumun geniş kesimlerinde okuryazarlık sınırlı kalmıştır. Katedral ve manastır okullarında eğitim daha çok dinî içerikli olup trivium (sözlü sanatlar) ve quadrivium (sayısal bilimler) derslerine dayanmıştır. Ancak Haçlı Seferleri sonrasında bilimsel faaliyetlere ilgi artmış; Bologna, Paris, Oxford ve Cambridge gibi üniversitelerin kurulmasıyla eğitim daha kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bilim anlayışı başlangıçta skolastik düşüncenin etkisi altında kalırken, zamanla deney ve gözleme dayalı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Sanat alanında ise romanesk ve gotik mimari tarzları gelişmiş; katedraller, vitraylar ve dinî temalı heykel ve freskler öne çıkmıştır. Bu durum, Batı'da sanatın büyük ölçüde dinî etkiler altında şekillendiğini göstermektedir.

A. XI - XIII. Yüzyıllarda Türk-İslam ve Batı Medeniyeti

● Yukarıdaki metni dikkatlice okuyunuz. Metinde XI-XIII. yüzyıllarda Türk-İslam medeniyeti ile Batı medeniyetinin bilim, kültür, eğitim ve sanat alanlarında bulunan birer özellik belirleyiniz.

● Elde ettiğiniz özellikleri aşağıdaki ilgili başlıkların yanında yer alan boşluklara kısa ve açık ifadelerle yazınız.

● En alt bölümde yer alan "Karşılaştırma" kısmına bu iki medeniyetin bilim, kültür, eğitim ve sanat anlayışlarını karşılaştıran bir paragraf yazınız.

● Yazdığınız paragrafta kendi cümlelerinizi kullanmaya özen gösteriniz ve metinden elde ettiğiniz bilgileri anlam bütünlüğünü koruyarak ifade ediniz.

BİLİM	● Türk-İslam medeniyetinde matematik, astronomi, fizik ve tıp alanlarında gelişmeler yaşanmış; gözlem ve araştırmaya dayalı çalışmalar yapılmıştır. ● Batı medeniyetinde bilim başlangıçta skolastik düşüncenin etkisinde kalmış, zamanla deney ve gözleme dayalı anlayış gelişmiştir.
KÜLTÜR	● Türk-İslam medeniyetinde kütüphaneler kültürel hayatın önemli bir parçası olmuştur. ● Batı medeniyetinde kültürel hayat büyük ölçüde dinî kurumların etkisi altında şekillenmiştir.
SANAT	● Türk-İslam medeniyetinde cami, medrese, kümbet ve kervansaraylarda taş işçiliği, çini ve geometrik süslemeler kullanılmıştır. ● Batı medeniyetinde romanesk ve gotik mimari gelişmiş; katedraller, vitraylar ve dinî temalı heykel ve freskler öne çıkmıştır.
EĞİTİM	● Türk-İslam medeniyetinde eğitim medreselerin yanında kütüphane, darüşşifa, rasathane ve tekkelerle desteklenmiştir; dinî ve aklî bilimler birlikte okutulmuştur. ● Batı medeniyetinde eğitim kilise ve manastırların denetiminde olup Latince yapılmış, daha sonra üniversitelerle kurumsallaşmıştır.
KARŞILAŞTIRMA	XI-XIII. yüzyıllarda Türk-İslam medeniyetinde bilimsel faaliyetler gözlem ve araştırmaya dayalı olarak gelişmişken ve farklı kurumlar aracılığıyla desteklenirken Batı medeniyetinde bilim başlangıçta skolastik düşüncenin etkisinde kalmış, daha sonra deney ve gözleme yönelmiştir. Eğitim alanında Türk-İslam dünyasında medreselerle birlikte farklı kurumlar yer alırken Batı'da eğitim uzun süre kilise kontrolünde kalmış ve üniversitelerin kurulmasıyla gelişmiştir. Kültürel hayatta Türk-İslam medeniyetinde kütüphaneler önemli bir yer tutarken, Batı'da kültür daha çok dinî yapıların etkisinde şekillenmiştir. Sanat alanında ise Türk-İslam medeniyetinde geometrik ve mimari süslemeler öne çıkarken Batı'da dinî temalı mimari ve sanat eserleri belirleyici olmuştur.

B. Türkistan'dan Anadolu'ya Hikmet ve İrfan Yolculuğu

Türkistan'da kök salan tasavvuf düşüncesi, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecine etki etmiştir. Hoca Ahmed Yesevi'nin öğretileri, Horasan erenleriyle Anadolu'ya taşınmış ve onların yetiştirdiği dervişler tarafından geliştirilmiştir.

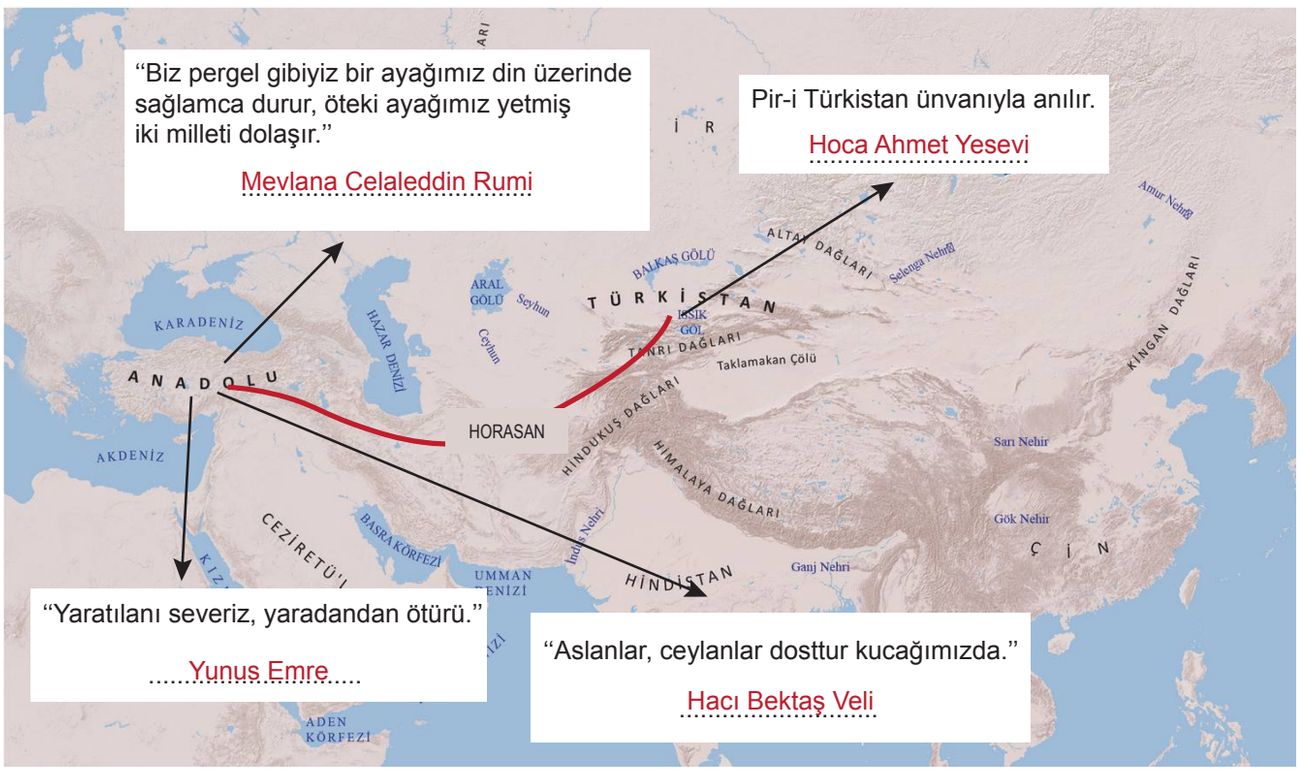

Harita: XI ve XII. yüzyıllarda Anadolu ve Türkistan

Bu haritada Türkistan'dan başlayarak Anadolu'ya doğru giden Horasan erenlerinin yolculuğu kırmızı çizgiyle gösterilmiştir.

Aşağıdaki soruları metin ve haritayı dikkate alarak cevaplayınız.

1. Haritada Türk mutasavvıflarına ait sözler ve ünvan yer almaktadır. Bu sözlerin ve ünvanın hangi mutasavvıfa ait olduğunu boşluklara yazınız.

2. Türkistan'dan Anadolu'ya gelen bu süreç sadece bir göç müdür, yoksa bir medeniyet aktarımı mıdır? Açıklayınız.

Türkistan'dan Anadolu'ya gerçekleşen bu süreç yalnızca bir göç değil, aynı zamanda bir medeniyet aktarımıdır; çünkü bu hareket sırasında sadece insanlar değil, inançlar, kültürel değerler ve düşünce yapıları da taşınmış, özellikle tasavvuf anlayışı Anadolu'ya yayılmış ve dervişler aracılığıyla toplumun yaşam tarzı üzerinde etkili olmuştur. Bu durum, Anadolu'nun kültürel ve dinî yapısının oluşumunda önemli bir rol oynamış ve süreci bir medeniyet aktarımına dönüştürmüştür.

3. Tasavvuf geleneğinin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması üzerindeki etkisini bir örnekle açıklayınız.

Türkistan'dan Anadolu'ya taşınan en önemli unsurlardan biri tasavvuf anlayışıdır. Örneğin, Ahmet Yesevi'nin öğretileri, Horasan erenleri aracılığıyla Anadolu'ya gelmiştir. Bu anlayış Anadolu'da hoşgörü ve insan sevgisini yaymıştır. Böylece Anadolu'da yaşayan farklı topluluklar arasında birlik ve kaynaşma sağlanmıştır. Bu durum, Anadolu'nun hem Türkleşmesini hem de İslamlaşmasını hızlandırmıştır.

C. Rol Kartları – Düşünce ve Etki Analizi

Bu bölümde, Türk-İslam medeniyetine yön veren önemli düşünürlerin fikirlerini inceleyerek Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine yaptıkları katkıları değerlendiriniz.

Uygulama Adımları:

I. Öğretmeniniz tarafından size verilen mutasavvıfı dikkatlice inceleyiniz:

Ahmet Yesevi, Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bektaş Veli veya Yunus Emre.

II. Farklı kaynaklardan (ders kitabı-akademik yayınlar-güvenilir web siteleri-ansiklopediler) yararlanarak aşağıdaki sorulara cevap hazırlayınız:

- Bu mutasavvıf hangi temel düşünceyi veya anlayışı temsil etmektedir?
- Anadolu'nun İslamlaşma sürecine nasıl katkı sağlamıştır?
- Bu mutasavvıfın etkileri günümüzde devam etmekte midir?

III. Hazırladığınız bilgileri kısa ve anlaşılır şekilde not ediniz. Uzun paragraflardan kaçınarak önemli noktaları vurgulayınız.

IV. Sınıf içinde söz alarak, kendinizi seçtiğiniz mutasavvıfın yerine koyup (rol yapma yöntemiyle) düşüncelerinizi arkadaşlarınıza aktarınız.

V. Sunumlar tamamlandıktan sonra sınıfça şu soruyu tartışınız:

- Bu mutasavvıfların ortak noktaları nelerdir?

VI. Tartışma sonunda, bu mutasavvıfların insan sevgisi, hoşgörü anlayışı ve toplumsal birlik ve beraberliğe katkıları gibi yönlerini değerlendirerek genel bir sonuca ulaşınız. Ulaştığınız ortak sonuç doğrultusunda mutasavvıfların ortak değerlerini yansıtan bir materyal (afiş, poster, dijital görsel vb.) hazırlayarak sınıfta paylaşınız.

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
10. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.10.2.1. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair farklı görüşleri tartışabilme

TAR.10.2.1. Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna dair farklı görüşleri tartışabilme

a) Tarihçilerin Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna dair öne sürdüğü farklı görüşlerin benzer ve farklı yönlerini belirler.
b) Tarihçilerin Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna dair öne sürdüğü görüşlerin güçlü ve zayıf yönleri ile tutarsızlıklarını tespit eder.
c) Tarihçilerin Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna dair öne sürdüğü görüşleri gerekçeleriyle çürütür veya kabul eder.

TAR.10.2.1

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA YÖNELİK TARİH TEZLERİ

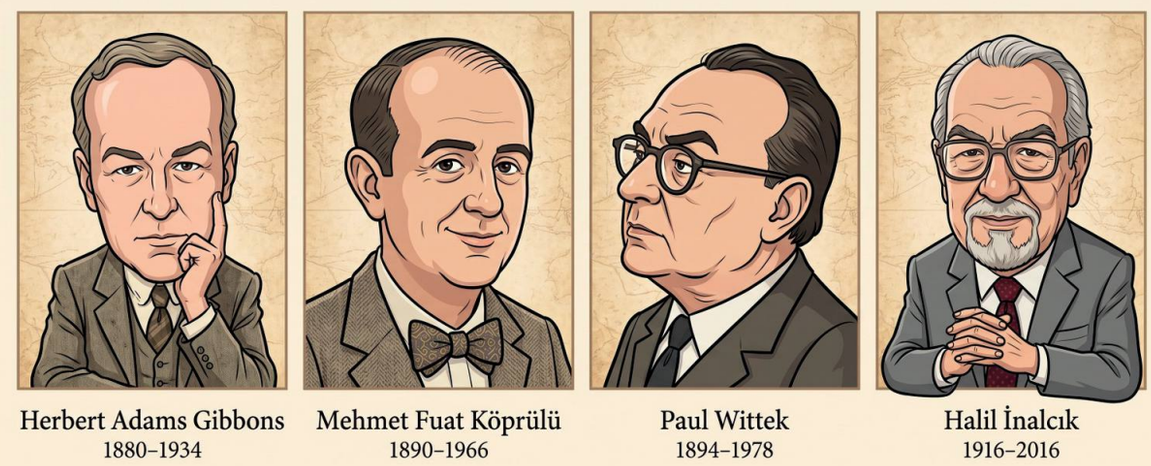

Görsel: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Yönelik Görüş Belirten Tarihçiler (Temsilî)

Paul Wittek nazariyesinde, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu "Gaza Tezi" ile açıklamıştır. Wittek'in 1937'de Londra Üniversitesi'nde açıkladığı bu teze göre Osmanlı Devleti'nin görkemli yükselişinin gerçek sebebi gazadır. İslam'ın sınırlarını genişletmek çabası olan gaza ile devlet askerî fetihlerle ganimet elde etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Wittek, Osman Bey'i Oğuz Kağan'a bağlayan şecerenin, II. Murad zamanında hanedan siyaseti doğrultusunda oluşturulduğunu ve Osmanlıların, Kayı Aşireti ile de alakası bulunmadığını iddia etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin doğuşunu XIII. yüzyıl Anadolu tarihinin bir parçası olarak ele alan Mehmet Fuad Köprülü, "uç"lara özgü yapı üzerinde durmuştur. "Bir aşiretten cihangirane bir devlet çıkardık" anlayışına karşı çıkan Köprülü'ye göre Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda sadece fetih ve ganimet elde etme amaçlı seferler etkili olmamıştır. Ona göre beyliğin kuruluşu basit bir şekilde ortaya koyulamayacak kadar karışıktır ve farklı etkenlerin açıklanması ile ortaya konabilecek tarihî bir gelişmedir.

Köprülü'ye göre Osmanlı Beyliği'nin kurulup gelişmesinde:
• Türkmenlerin, gaza ruhu ile Doğu Roma üzerine seferler yapması,
• Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ve beyliklerin kurulduğu dönemde Anadolu'daki siyasi boşluk,
• Türklerin sahip olduğu millî özellikler,
• Kuruluş Dönemi hükümdarlarının yetenekli olması,
• Gaziyân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm, Bâcıyân-ı Rûm ve Abdalân-ı Rûm gibi askerî, sosyal ve iktisadi grupların varlığı,
• Beyliğin kurulduğu bölgenin jeopolitik durumu,
• Diğer Türk beyliklerinin, Osmanlı Beyliği'ne karşı tutumları gibi etmenler önemli rol oynamıştır.

Halil İnalcık, Paul Wittek'in tezini kabul etmekle birlikte yetersiz bulmuştur. İnalcık'a göre gaza Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda önemli bir yer tutar, fakat beyliğin kuruluşunu sadece gazaya bağlamak konuya tek boyutlu bakmaktır. İnalcık, uçlardaki sosyal değişime dikkat çekmiştir. XIII ve XIV. yüzyılda meydana gelen bu köklü sosyal değişimin temel sebebi Moğolların yönetimine girmek istemeyen Türkmenlerin göçleri ve bölgede buna bağlı oluşan nüfus baskısıdır. Doğu Roma sınırında gaza ideolojisiyle donanmış bu nüfus potansiyeli, iyi yönlendirilmiş ve yeni bir Türk Beyliği'nin doğuşunu sağlamıştır.

Herbert Adams Gibbons'a göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, klasik anlatılarda yer aldığı gibi güçlü bir Türk aşiretinin doğal devamı değildir. Gibbons, Osmanlıların kökeninin net olmadığını ve farklı unsurların birleşmesiyle yeni bir topluluk oluştuğunu savunmuştur. Ona göre Osmanlılar başlangıçta belirgin bir millî kimliğe sahip değildi ve baştan itibaren bilinçli bir şekilde devlet kurma amacı gütmemiştir. Ayrıca Osman Bey'in ilk dönemlerde Müslüman olmadığını, sonradan İslamiyet'i kabul ettiğini ileri sürerek geleneksel tarih anlatılarına karşı çıkmıştır. Gibbons, Osmanlıların başarısını yalnızca askerî güçle değil, Doğu Roma ile kurdukları ilişkiler ve uygun coğrafi şartlarla açıklamaya çalışmıştır.

A. Aşağıdaki cümleleri tamamlayınız.

Wittek'e göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşu gaza anlayışı sayesinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Beyliği, İslamiyet'i yaymak ve fetih yapmak amacıyla büyümüştür.

Köprülü'ye göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sadece fetihlere değil; siyasi, sosyal, ekonomik ve coğrafi birçok etkenin birleşmesine dayanmıştır.

İnalcık'a göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşu gaza anlayışıyla birlikte uç bölgelerde yaşanan sosyal değişimler ve Türkmen göçleri sayesinde gerçekleşmiştir.

Gibbons'a göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşu farklı toplulukların birleşmesiyle oluşmuş, Doğu Roma ile ilişkiler ve uygun coğrafi şartların etkisiyle gelişmiştir.

B. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Osmanlı Devletinin kuruluşunda dört tarihçinin uzlaştığı ortak bir görüş var mıdır? Açıklayınız.

Dört tarihçinin tamamen aynı düşündüğü bir görüş yoktur. Ancak hepsi Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda fetihlerin, sınır bölgelerinin ve çevre şartlarının etkili olduğunu kabul etmektedir. Tarihçiler, Osmanlı'nın kısa sürede büyümesini açıklamaya çalışmış; fakat bunu farklı nedenlerle ortaya koymuşlardır.

2. Osmanlı Devletinin kuruluşunda dört tarihçinin tezlerini aşağıdaki kavramlar açısından karşılaştınız.

Osmanlıların Kökeni

Wittek ve Köprülü, Osmanlıların Türk kökenli olduğunu kabul etmektedir. İnalcık da Türkmenlerin etkisini vurgulamaktadır. Gibbons ise Osmanlıların farklı toplulukların birleşmesiyle ortaya çıktığını savunmaktadır.

Kuruluş Nedeni

Wittek'e göre temel neden gazadır. Köprülü'ye göre birçok siyasi, sosyal ve ekonomik etken vardır. İnalcık'a göre gaza yanında Türkmen göçleri ve sosyal değişimler önemlidir. Gibbons'a göre Doğu Roma ilişkileri ve coğrafi şartlar etkili olmuştur.

Kaynakların kullanımı

Yerli tarihçiler genel olarak Türk ve İslam kaynaklarını daha fazla kullanmıştır. Gibbons ise yabancı kaynaklara dayanmış ve geleneksel Osmanlı anlatılarına eleştirel yaklaşmıştır. İnalcık ise farklı kaynakları birlikte değerlendirmeye çalışmıştır.

3. Aşağıdaki ifadeleri inceleyiniz ve uygun olanı işaretleyip nedenini açıklayınız:

a. "Osmanlı sadece gaza ile büyümüştür."

☐ Katılıyorum ☑ Katılmıyorum

Neden?

Çünkü Osmanlı Devleti'nin büyümesinde sadece gaza değil; siyasi boşluk, Türkmen göçleri, coğrafi konum ve başarılı yöneticiler de etkili olmuştur.

b. "Osmanlılar tarihte yeni bir ırk olarak ortaya çıkmıştır."

☐ Katılıyorum ☑ Katılmıyorum

Neden?

Çünkü Osmanlılar Türk kökenli bir topluluktur. Ancak zamanla farklı milletlerle etkileşim kurarak çok kültürlü bir yapı oluşturmuşlardır.

c. "Osmanlı'nın kuruluşu çok faktörlü bir süreçtir."

☑ Katılıyorum ☐ Katılmıyorum

Neden?

Çünkü Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda askerî, siyasi, ekonomik, sosyal ve coğrafi birçok etken birlikte rol oynamıştır.

d. "Yerli ve yabancı kaynakları karşılaştırarak Osmanlı'nın kuruluşu açıklanabilir."

☑ Katılıyorum ☐ Katılmıyorum

Neden?

Çünkü farklı kaynakların birlikte incelenmesi olayların daha tarafsız ve doğru değerlendirilmesini sağlar.

4. Siz bir tarihçi olsaydınız Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu nasıl açıklardınız?

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
10. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.10.2.2. 1299-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri yorumlayabilme

TAR.10.2.2. 1299-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri yorumlayabilme

a) Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri farklı kaynakları karşılaştırarak inceler.
b) Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadelelere ilişkin farklı kaynaklardaki bilgi ve bakış açılarını görsel bir forma dönüştürür.
c) Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri verilen kaynaklara dayanarak kendi cümleleriyle ifade eder.

KAYNAKLARIN IŞIĞINDA TARİH

Harita: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Genişlemesi

A. Kaynaklardaki Bilgileri Kullanma

Kaynak I

Doğu Roma tahtı için mücadele eden Kantakuzenos Orhan Gazi'ye elçiler göndererek yardım talebinde bulundu. Kantakuzenos bu yardım karşılığında kızını Orhan Gazi'yle evlendirmeyi, çeyiz olarak da büyük miktarda servet vermeyi ve istediği herşeyi yapmayı vaat etti. Orhan Gazi'nin bu şartları kabul etmesi Doğu Roma ile Osmanlıları müttefik yapmıştı. İttifakın gereği olarak Kantakuzenos'a yardım etmek amacıyla Osmanlı kuvvetleri, iki defa Rumeli'ye geçmişti. 1352 yılında gerçekleşen bu geçişte, İmparator Kantakuzenos tarafından Çimpe Kalesi üs olarak Osmanlılara verildi.

Çimpe Kalesi'ne yerleşen Osmanlılar Bolayır'ı ve Eksamilye'yi fethederek Bolayır'ı üs yaptı. Osmanlılar Anadolu'dan getirttiği Türkmenleri Gelibolu ve Trakya içlerine doğru akınlara yönelterek batı yönlü fütühatı teşvik etti. Çimpe Kalesi ve Bolayır'ın fethiyle, Gelibolu'nun Trakya ve İstanbul ile bağlantısı kesildi. 12 Mart 1354 gecesi meydana gelen deprem neticesinde Gelibolu'nun da aralarında bulunduğu Trakya'nın bazı kaleleri yıkıldı ve yıkılan kaleler Osmanlı kuvvetleri tarafından fethedildi.

Sezgin, 1999 , s. 213.

Kaynak II

Çimpe Kalesi, Osmanlıların Rumeli'ye geçişinin sembolüdür.

Rumeli'de Çimpe Kalesi'ne yerleşen Osmanlılar, aynı yıl içinde Rumeli topraklarındaki Bolayır'ı da fethederek Gelibolu Yarımadası'nı hâkimiyeti altına aldı ve beyliğin sınırlarını kısa sürede Tekfurdağı (Tekirdağ) ve Malkara'ya (Migalkara) kadar genişletti. Osmanlı kuvvetleri batıda Keşan ve Dimetoka'ya kadar akınlar düzenledi. Trakya'nın güneyinde fethedilen yerlere Anadolu'dan getirilen Türkler iskân edilerek bu bölgenin Rumeli fetihleri için bir merkez olması sağlandı.

Osmanlıların Rumeli'de sürdürdüğü fetih hareketleri, 1357 yılında Süleyman Paşa'nın hayatını kaybetmesi ve Şehzade Halil'in Rum korsanları tarafından kaçırılması nedeniyle bir süre yavaşladı. Süleyman Paşa'nın ardından Rumeli'de görevlendirilen Şehzade Murat ile Lala Şahin Paşa, Şehzade Halil'in kurtarılmasının ardından bölgedeki fetih faaliyetlerini yeniden hızlandırdı. 1361 yılında Edirne'nin, daha sonra ise Dimetoka'nın ele geçirilmesiyle Orhan Gazi Dönemi'nin sonunda Osmanlı Beyliği'nin hâkimiyet alanı Ankara'dan Edirne'ye kadar genişledi.

a. Kaynak I ve II'den hareketle Osmanlıların Rumeli'ye geçiş sürecinde askerî güç kadar siyasi ilişkilerin de etkili olup olmadığını değerlendiriniz.

Kaynak I ve II'ye göre Osmanlıların Rumeli'ye geçişinde sadece askerî güç değil, siyasi ilişkiler de etkili olmuştur. Doğu Roma'daki taht mücadeleleri sırasında Kantakuzenos'un Orhan Gazi'den yardım istemesi ve bunun karşılığında Çimpe Kalesi'ni vermesi Osmanlıların Rumeli'ye geçişini kolaylaştırmıştır. Bu durum, Osmanlıların siyasi ittifaklardan yararlandığını göstermektedir. Bunun yanında Osmanlılar Rumeli'de fetihler yapmış, kaleleri ele geçirmiş ve bölgeye Türkmenleri yerleştirerek askerî hâkimiyet kurmuştur. Bu nedenle Rumeli'ye geçiş sürecinde hem siyasi ilişkiler hem de askerî faaliyetler birlikte etkili olmuştur.

Kaynak III

1359'da Lâlâ Şahin, Murad ve uc beyleri Edirne'yi fethetmek için bir plan yapıyorlar. Bu plana göre en büyük tehlike, Osmanlılar Edirne'yi muhasara ettikleri zaman İstanbul'dan bir yardımcı kuvvetin geriden bastırmasıdır. Buna karşı 1360 yılında Murad ve ordusu, Edirne'yi İstanbul'a bağlayan bütün kaleleri ele geçiriyor. 1361 baharında Murad, Lâlâ Şahin, Evrenos Bey ve Hacı İlbey Edirne'yi fethetmek için harekete geçiyorlar. Edirne'ye gelmeden hemen önce bir çöküntü vadi olan Sazlıdere'de, Edirne'den gelen tekfurla nihai savaş yapılıyor. (…) Tekfur önce Edirne'ye kaçıyor, sonra oradan da uzaklaşıyor ve şehir 1361 baharında Osmanlı kuvvetlerine teslim oluyor.

İnalcık, 2017, s. 102.

Kaynak IV

… Edirne'nin alınışı, Trakya ve Balkanlar için tarihsel kırılma noktası oluşturduğu gibi bir bakıma İstanbul'un fethini de kolaylaştıracak bir aşamayı oluşturur. Burası bir üs haline getirilerek bir taraftan Balkanlar'a, diğer taraftan İstanbul'a yönelik iki cephe ortaya çıkmıştır.

Emecen, 2015, s. 61.

b. Kaynak III ve IV'e göre Edirne'nin fethedilmesi Osmanlı Devleti'nin Balkan politikalarını nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

Kaynak III ve IV'e göre Edirne'nin fethedilmesi Osmanlı Devleti'nin Balkan politikalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Osmanlılar, Edirne'yi ele geçirerek Balkanlara yönelik fetih hareketleri için güçlü bir merkez kazanmıştır. Ayrıca Edirne'nin alınmasıyla İstanbul'a giden yollar üzerinde kontrol sağlanmış ve Osmanlıların Rumeli'deki ilerleyişi hızlanmıştır. Kaynak IV'te belirtildiği gibi Edirne, hem Balkanlara hem de İstanbul'a yönelik askerî faaliyetlerde önemli bir üs hâline gelmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda daha güçlü ve kalıcı bir politika izlemesini sağlamıştır.

Kaynak V

Timur'un stratejisi Bayezid'in Anadolu'da kurduğu düzeni bozmaya dayanıyordu. Nitekim 1390'da eski Germiyan, Saruhan, Aydın ve Menteşe Beylikleri, toprakları Bayezid tarafından ilhak edildikten sonra, Timur'un himayesine girdiler. Timur da himayesine giren Anadolu beylerini kendi ordusunda önemli mevkilere getirdi. Timur'un elçileri ayrıca Anadolu'nun aşiret reisleriyle görüşerek Bayezid'in ordusunda savaşan adamlarının savaş alanında Bayezid'i terk etmelerini sağlamışlardı. Ayrıca Timur, savaş başlamadan önce su kaynaklarını kontrol eden bir mevkiye yerleşmiş ve böylece Bayezid'in askerlerini savaştan önce susuz bırakmıştı. Bu stratejisi savaşı kazanmasında etkili oldu.

Imber, 2006, s. 23.

Kaynak VI

Timur, büyük süvari kuvvetleriyle Osmanlı ordusunun iki kanadına birden hücum ederek savaşı başlattı. İlk saldırılar Osmanlı kuvvetleri tarafından başarıyla püskürtülmüş olsa da, ordunun sağ kanadında bulunan ve Timur'un önceden kurduğu bağlantılar sonucunda saf değiştiren Kara Tatarların beklenmedik şekilde Rumeli birliklerine ok atışına başlaması, savaşın seyrini Osmanlılar aleyhine değiştirdi. Kara Tatarların ardından, tımarlı sipahilerin de yer aldığı bazı Osmanlı birlikleri Timur'un tarafına katıldı. Bu gelişme üzerine Osmanlı ordusunun kanat düzeni bozuldu ve kuvvetler savunma düzenine çekilmek zorunda kaldı. Savaşın son aşamasında Timur, merkezde direnmeye devam eden Osmanlı piyadelerini etkisiz hâle getirmek amacıyla yedek birliklerini ve beraberinde getirdiği yaklaşık otuz savaş filini taarruza sevk etti. Bu hamleden sonra Osmanlı ordusunun direnişi giderek zayıfladı. Buna rağmen Yıldırım Bayezid savaş alanını terk etmedi; yeniçeriler ve Sırp yardımcı kuvvetleriyle birlikte mücadeleyi sürdürdü. Çatışmaların ilerleyen safhalarında emrinde yalnızca yaklaşık üç bin asker kalınca Çataltepe'ye çekildi. Ancak burada da çok üstün sayıdaki Timur kuvvetleri tarafından kuşatma altına alındı. Bu sırada Sırp birlikleri geri çekilirken, Süleyman Çelebi Bursa istikametine, ihtiyat kuvvetlerinin başındaki Mehmed Çelebi Amasya yönüne, İsa Çelebi ise güneye doğru hareket ederek savaş alanından ayrıldı.Yalnız kalan Bayezid, akşam karanlığında çemberi yarıp kaçmak istediyse de başaramadı ve yakalanarak Timur'a getirildi. Kısa bir süre sonra esarette ölecekti.

Akad, 2009, s. 37-38.

c. Kaynak V ve VI'ya göre Ankara Savaşı'nda Osmanlı ordusunun yenilgisinde askerî nedenler mi yoksa siyasi nedenler mi daha etkili olmuştur? Açıklayınız.

Kaynak V ve VI'ya göre Ankara Savaşı'nda Osmanlı ordusunun yenilgisinde siyasi nedenler daha etkili olmuştur. Timur, Anadolu beylerini kendi tarafına çekmiş ve Osmanlı ordusundaki bazı askerlerin savaş sırasında taraf değiştirmesini sağlamıştır. Bu durum Osmanlı ordusunun düzenini bozmuştur. Ayrıca Timur'un su yollarını kontrol altına alması ve savaş alanındaki askerî taktikleri de yenilgide etkili olmuştur. Ancak savaşın sonucunu belirleyen en önemli unsur, Osmanlı ordusundaki bazı güçlerin Timur tarafına geçmesi olmuştur. Bu nedenle siyasi hazırlıklar ve ittifaklar yenilgide daha belirleyici olmuştur.

B. Kaynakların Karşılaştırılması

1. Aşağıdaki tabloda yer alan her olay için kaynaklarda verilen bilgileri karşılaştırarak ilgili sütunları doldurunuz.

Olay	Kaynaklarda Öne Çıkan Temel Bilgi	Kaynakların Ortak Noktası	Kaynakların Farklı Yorumu
Rumeli'ye Geçiş	Osmanlılar, Doğu Roma'daki taht mücadelelerinden yararlanarak Rumeli'ye geçti ve Çimpe Kalesi'ni üs olarak kullandı.	Her iki kaynakta da Rumeli'ye geçişin Osmanlıların Balkanlarda ilerlemesini sağladığı belirtilmiştir.	Kaynak I Rumeli'ye geçişin siyasi ittifak sonucu gerçekleştiğini vurgularken Kaynak II fetihlerin ve iskân faaliyetlerinin önemine değinmiştir.
Edirne'nin Fethi	Edirne'nin alınması Osmanlıların Balkanlardaki ilerleyişini hızlandırmıştır.	Her iki kaynak da Edirne'nin stratejik önem taşıdığını kabul etmektedir.	Kaynak III fethin askerî planını anlatırken Kaynak IV Edirne'nin İstanbul'un fethini kolaylaştıran bir üs olduğunu vurgulamıştır.
Ankara Savaşı	Timur'un askerî ve siyasi stratejileri Osmanlı ordusunun yenilmesine neden olmuştur.	Her iki kaynakta da Timur'un güçlü bir plan uyguladığı belirtilmiştir.	Kaynak V savaş öncesindeki siyasi hazırlıkları anlatırken Kaynak VI savaş meydanındaki gelişmeleri ve Bayezid'in esir düşmesini açıklamaktadır.

2. Kaynaklarda yer alan aşağıdaki olayları kronolojik sıraya koyarak bir "akış şeması" **oluşturunuz.**

- Osmanlılar tarafından Germiyan, Saruhan, Aydın ve Menteşe gibi Anadolu beyliklerine ait toprakların ilhak edilmesi
- Osmanlıların Çimpe kalesi'ne yerleşmesi
- Ankara Savaşı'nın yaşanması
- Gelibolu'nun fethedilmesi
- Bayezid'in Timur'a esir düşmesi
- Edirne'nin fethedilmesi
- Germiyan, Saruhan, Aydın ve Menteşe gibi Anadolu beyliklerinin Timur'un himayesine girmesi

Cevap:

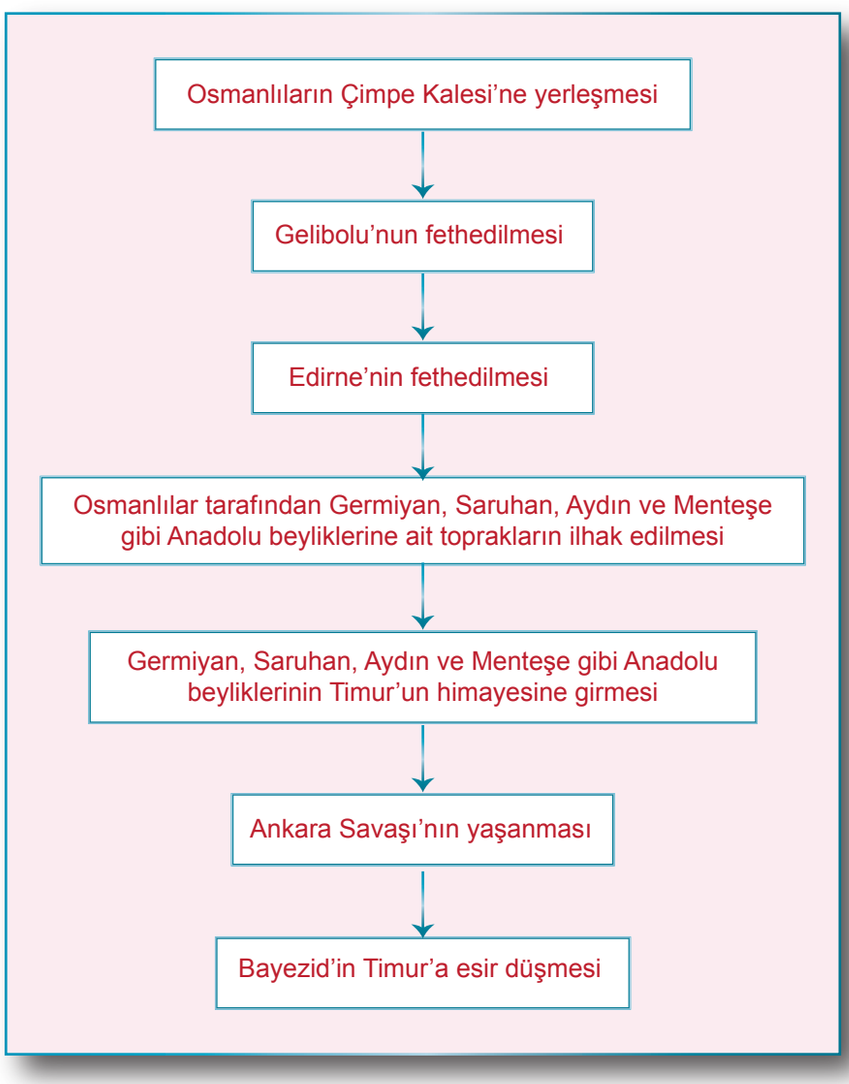

3. "Osmanlı Devleti'nin büyümesinde sadece askerî başarılar etkili olmamıştır." **görüşüne katılıp katılmadığınızı gerekçeleriyle birlikte açıklayınız.**

Bu görüşe katılıyorum. Çünkü Osmanlı Devleti yalnızca savaşarak değil; siyasi ittifaklar kurarak, iskân politikaları uygulayarak ve stratejik bölgeleri ele geçirerek büyümüştür. Özellikle Rumeli'ye geçişte Doğu Roma'daki taht mücadelelerinden yararlanmaları bunun önemli bir örneğidir.

4. Bir Osmanlı askeri olduğunuzu düşününüz. Rumeli'ye ilk geçiş sırasında yaşadıklarınızı anlatan kısa bir günlük yazınız. Yazınızda Rumeli'ye geçiş süreci, askerlerin amacı, karşılaşılan zorluklar ve fetihlerin önemi hakkında bilgi veriniz.

C. Kaynaklardan Görsele: Osmanlı'nın Rumeli ve Balkanlardaki Mücadeleleri

Sınıftaki öğrenciler üç gruba ayrılacaktır. Her grup kendisine verilen olayla ilgili etkinliğin başında verilen kaynağı dikkatlice inceleyecektir. Her grup, kendisine verilen olayla ilgili kaynaklarda yer alan bilgi ve görüşleri karşılaştırarak olayın temel özelliklerini ve farklı bakış açılarını yansıtan bir infografik hazırlayacaktır.

Grup Görevleri

I. Grup: Rumeli'ye Geçiş ve Çimpe Kalesi

(Kaynak I ve Kaynak II)

İnfografiğinizde aşağıdaki başlıklara yer veriniz:

- Rumeli'ye geçişin sebepleri
- Doğu Roma ile kurulan ilişkiler
- Çimpe Kalesi'nin elde edilmesi
- Süleyman Paşa'nın faaliyetleri

II. Grup: Edirne'nin Fethi

(Kaynak III ve Kaynak IV)

İnfografiğinizde aşağıdaki başlıklara yer veriniz:

- Fetih öncesinde yapılan hazırlıklar
- Fethin gerçekleşme süreci
- Fethin tarihi konusunda farklı görüşler
- Edirne'nin stratejik önemi
- Fethin Osmanlı Devleti açısından sonuçları

III. Grup: Ankara Savaşı
(Kaynak V ve Kaynak VI)

İnfografiğinizde aşağıdaki başlıklara yer veriniz:

- Timur'un uyguladığı stratejiler
- Osmanlı ordusunun karşılaştığı sorunlar
- Savaşın seyri
- Bayezid'in durumu
- Savaşın sonucunu etkileyen faktörler

Öğrenciler, kaynaklardaki bilgileri sınıflandırarak ve karşılaştırarak hazırladıkları infografikte;

- Ortak bilgileri bir renkle,
- Farklı bakış açılarını başka bir renkle,
- Sonuç ve etkileri ise semboller veya oklarla göstermelidir.

NOTLAR

ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ
10. Sınıf
TARİH

CEVAP ANAHTARI

TAR.10.2.3. Osmanlı Devleti'nin ordu, hukuk ve toprak sistemi ile devletleşme süreci arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme

TAR.10.2.3. Osmanlı Devleti’nin ordu, hukuk ve toprak sistemi ile devletleşme süreci arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme

a) Osmanlı Beyliği’nin devletleşmesini sağlayan sistemlerin özelliklerini belirler.
b) Osmanlı Beyliği’nin devletleşmesini sağlayan sistemler arasındaki ilişkiyi belirler.

TAR.10.2.3

OSMANLI DEVLETİ'NDE ORDU SİSTEMİ

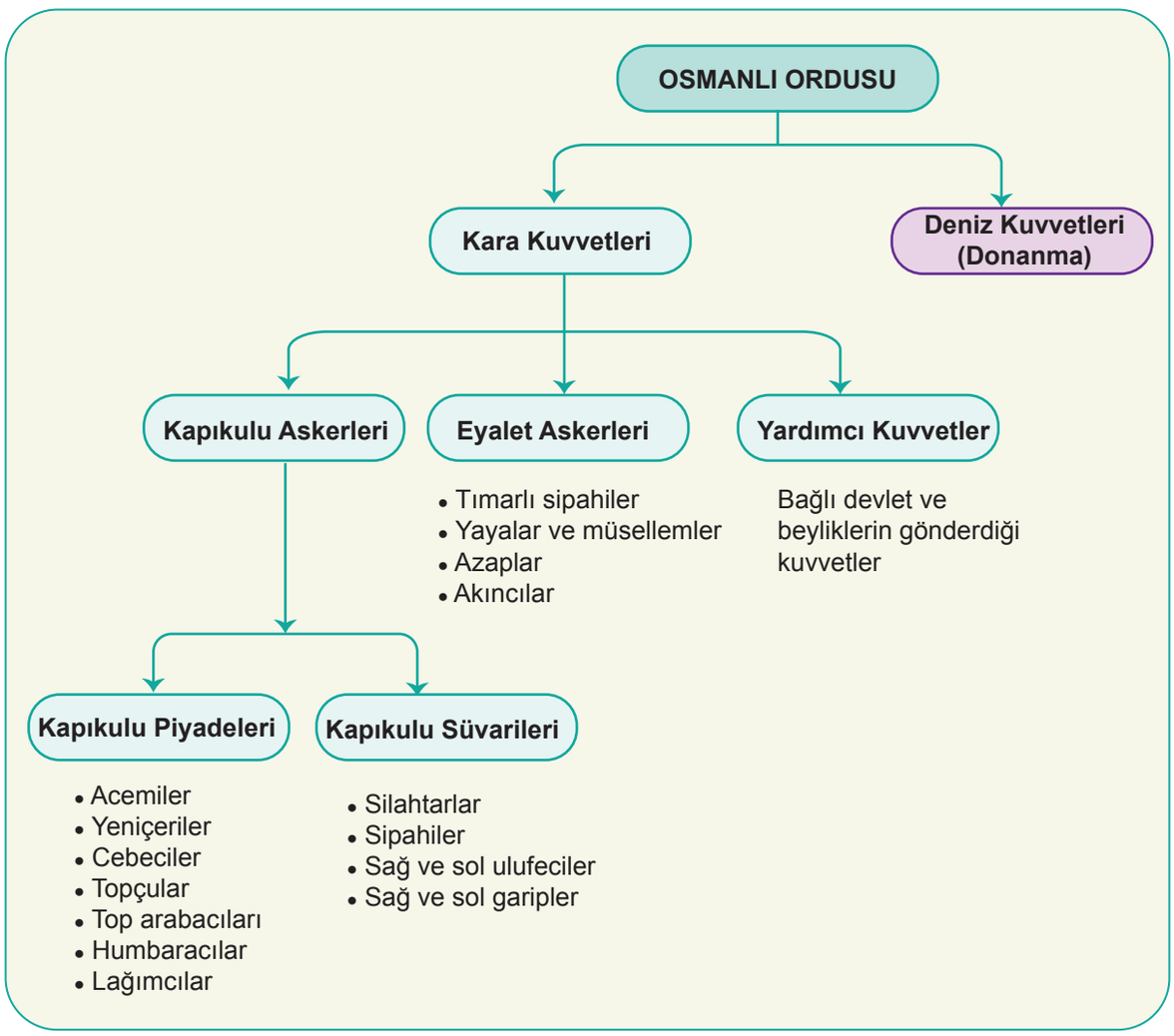

Osmanlı Devleti'nde Ordu Sistemi

Osmanlı Devleti'nin askerî teşkilatı; kara kuvvetleri ve deniz kuvvetleri olmak üzere iki ana bölümden oluşuyordu. Kara kuvvetleri; kapıkulu askerleri, eyalet askerleri ve yardımcı kuvvetlerden oluşmaktaydı. Kapıkulu askerleri, doğrudan padişaha bağlı olan düzenli ve maaşlı askerlerdi. Bu askerlerin kaynağını pençik ve devşirme sistemi oluşturuyordu. Pençik sistemi, savaş esirlerinin beşte birinin devlet hizmetine alınmasına dayanırken; devşirme sistemi, özellikle Balkanlardaki gayrimüslim çocukların seçilip eğitilerek devlet hizmetine kazandırılması uygulamasıydı. Kapıkulu askerleri piyade ve süvari olarak ikiye ayrılmıştı. Piyadeler arasında Acemiler, Yeniçeriler, Cebeciler, Topçular, Top Arabacıları, Humbaracılar ve Lağımcılar gibi birlikler bulunuyordu. Yeniçeriler savaşta merkezde yer alarak padişahı korurken, cebeciler silahların yapım ve bakımını üstleniyor, topçular ise topların kullanımıyla ilgileniyordu. Top arabacıları topların taşınmasından, humbaracılar ise el bombası ve patlayıcı mühimmatın yapımı ve kullanımından sorumluydu. Lağımcılar ise kale surlarının altına tüneller kazıp patlayıcılar yerleştirerek surların yıkılmasını sağlar ve kale kuşatmalarında önemli rol oynarlardı. Kapıkulu süvarileri ise savaş sırasında padişahın çadırını, sancakları ve hazineyi koruyan atlı birliklerden oluşuyordu.

Osmanlı ordusunun diğer önemli bölümünü eyalet askerleri oluşturuyordu. Bu askerler taşrada görev yapıyor ve ordunun en kalabalık kısmını meydana getiriyordu. Tımarlı sipahiler, kendilerine verilen dirlik topraklarının gelirleri karşılığında devlete asker yetiştiren atlı askerlerdi. Akıncılar, sınır bölgelerinde keşif yapan ve ani baskınlar düzenleyen hafif süvari birlikleriydi. Azaplar ise genellikle bekâr gençlerden seçilen piyade askerlerdi ve savaşlarda ordunun ön saflarında yer alırlardı. Yayalar ve müsellemler daha çok yol açma, köprü tamiri ve geri hizmetlerde görev yapıyordu.

1345 yılında Karesioğulları Beyliği'nin ele geçirilmesiyle donanma gücüne kavuşan Osmanlı Devleti, karalarda olduğu kadar denizlerde de güçlü olmaya çalışmıştır. Bu nedenle donanmaya büyük önem verilmiştir. Donanmanın başında kaptanıderya adı verilen deniz kuvvetleri komutanı bulunurdu. Osmanlı denizcilerine "levent" denirdi. Barbaros Hayrettin Paşa, Piri Reis ve Seydi Ali Reis gibi önemli denizciler Osmanlı denizciliğinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Donanmanın gemileri İstanbul, Gelibolu, Sinop ve Süveyş gibi önemli tersanelerde inşa edilirdi. Çektiri, kalyon ve kadırga Osmanlı donanmasında kullanılan başlıca savaş gemileriydi.

Bu askerî teşkilat sayesinde Osmanlı Devleti hem kara hem de denizlerde uzun süre güçlü bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı Devleti'nde Hukuk Sistemi

Osmanlı Devleti'nde hukuk sistemi şeri ve örfi hukuk olmak üzere iki temel bölümden oluşuyordu. Şeri hukuk, İslam dininin kurallarına dayanırken; örfi hukuk ise Türk gelenekleri, devlet ihtiyaçları ve padişahın çıkardığı kanunlardan meydana geliyordu. Padişahın yayımladığı fermanlar, beratlar ve kanunnameler örfi hukukun önemli kaynakları arasında yer alıyordu. Osmanlı Devleti'nde hem şerî hem de örfi davalara şeri mahkemelerde bakılırdı. Bu durum, devletin farklı toplum kesimlerini bir arada yönetmesini kolaylaştırmış ve devlet düzeninin korunmasına katkı sağlamıştır.

Osmanlı hukuk sisteminde kadılar çok önemli görevlere sahipti. Kadılar yalnızca mahkemelerde yargılama yapan kişiler değildi; aynı zamanda bulundukları yerlerde belediye işleri, güvenlik, mali işler ve devlet denetimiyle de ilgileniyorlardı. Yeni fethedilen yerlere hemen kadı gönderilmesi, Osmanlı Devleti'nin hukuk düzenine verdiği önemi göstermektedir. Kadılar, verdikleri kararlarla halkın haklarını korurken devlet otoritesinin güçlenmesine de katkı sağlamıştır.

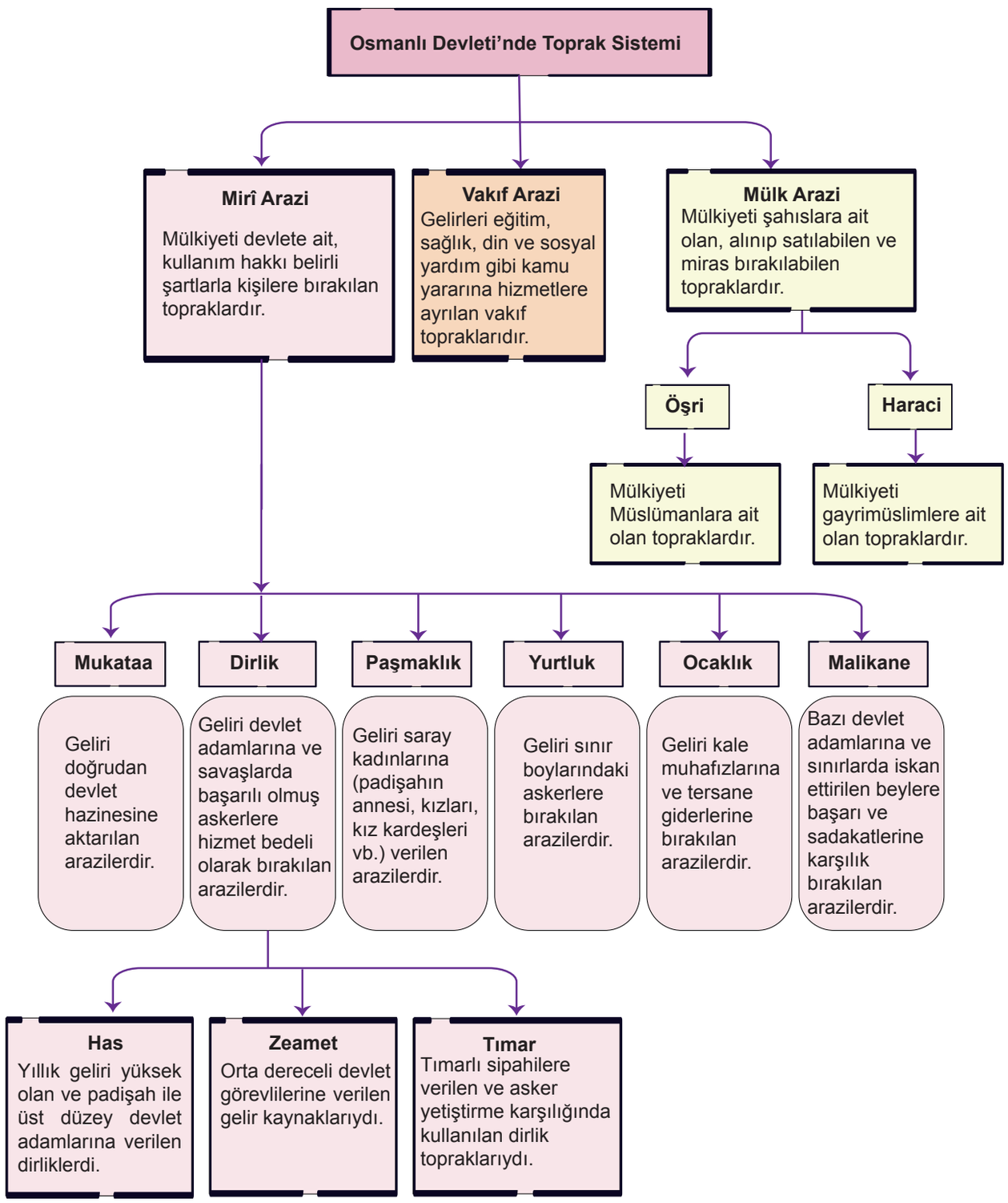
Osmanlı Devleti'nde Toprak Sistemi
Mirî Arazi
Mülkiyeti devlete ait, kullanım hakkı belirli şartlarla kişilere bırakılan topraklardır.
Vakıf Arazi
Gelirleri eğitim, sağlık, din ve sosyal yardım gibi kamu yararına hizmetlere ayrılan vakıf topraklarıdır.
Mülk Arazi
Mülkiyeti şahıslara ait olan, alınıp satılabilen ve miras bırakılabilen topraklardır.
Öşri
Haraci
Mülkiyeti Müslümanlara ait olan topraklardır.
Mülkiyeti gayrimüslimlere ait olan topraklardır.
Mukataa
Dirlik
Paşmaklık
Yurtluk
Ocaklık
Malikane
Geliri doğrudan devlet hazinesine aktarılan arazilerdir.
Geliri devlet adamlarına ve savaşlarda başarılı olmuş askerlere hizmet bedeli olarak bırakılan arazilerdir.
Geliri saray kadınlarına (padişahın annesi, kızları, kız kardeşleri vb.) verilen arazilerdir.
Geliri sınır boylarındaki askerlere bırakılan arazilerdir.
Geliri kale muhafızlarına ve tersane giderlerine bırakılan arazilerdir.
Bazı devlet adamlarına ve sınırlarda iskan ettirilen beylere başarı ve sadakatlerine karşılık bırakılan arazilerdir.
Has
Yıllık geliri yüksek olan ve padişah ile üst düzey devlet adamlarına verilen dirliklerdi.
Zeamet
Orta dereceli devlet görevlilerine verilen gelir kaynaklarıydı.
Tımar
Tımarlı sipahilere verilen ve asker yetiştirme karşılığında kullanılan dirlik topraklarıydı.

Aşağıdaki etkinlikleri verilen tablo ve metinleri dikkate alarak cevaplayınız.

1. **Aşağıda Osmanlı Devleti'nin ordu, toprak ve hukuk sistemleriyle ilgili bazı durumlar verilmiştir. Verilen bilgileri dikkatlice inceleyiniz. Her durumun hangi sistemle ilgili olduğunu belirleyiniz.**

Durum	İlgili Sistem
Fethedilen toprakların büyük bölümünün mirî arazi olarak düzenlenmesi	Toprak sistemi
Kadıların şeri ve örfi davalara bakması	Hukuk sistemi
Tımarlı sipahilerin yetiştirdiği cebelülerin savaş zamanı cepheye gitmesi	Ordu sistemi
Yeniçeri Ocağının kurulması	Ordu sistemi
Vergilerin tahrir defterlerine kaydedilmesi	Toprak sistemi
Dirliklerin hizmet karşılığında dağıtılması	Toprak sistemi
Kapıkulu askerlerinin doğrudan padişaha bağlı olması	Ordu sistemi
Kadıların devlet adına denetim yapması	Hukuk sistemi
Şerî ve örfi davaların şerî mahkemelerde görülmesinin devletin farklı toplum kesimlerini bir arada yönetmesini kolaylaştırması	Hukuk sistemi
Devlete ait arazilerin farklı kısımlara ayrılarak işletilmesinin devletin askerî ve ekonomik düzenine katkı sağlaması	Toprak sistemi

2. Aşağıdaki şemada verilen sistemler arasındaki ilişkiyi açıklayarak merkezi otoriteye sağladığı katkılar açısından değerlendiriniz.

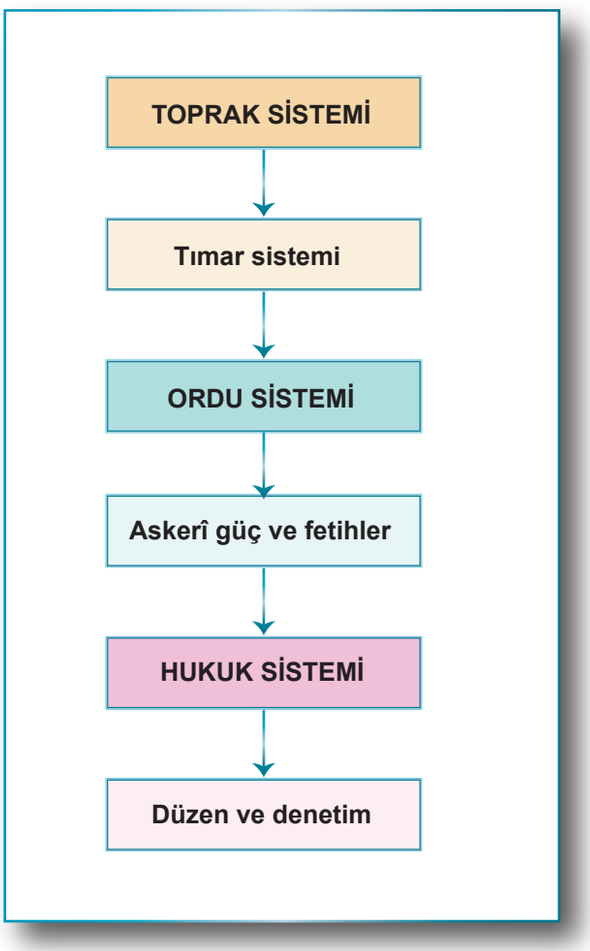

Osmanlı Devleti'nde toprak sistemi, ordu sistemi ve hukuk sistemi birbirini destekleyen bir yapıya sahipti. Toprak sisteminde yer alan tımar uygulaması sayesinde devlet, tımarlı sipahilere gelir sağlıyor ve bu askerlerin yetişmesini destekliyordu. Böylece Osmanlı Devleti güçlü bir ordu kurabiliyordu. Güçlü ordu sayesinde fetihler artıyor, yeni topraklar kazanılıyor ve devletin sınırları genişliyordu. Fethedilen yerlerde kadılar görevlendirilerek hukuk düzeni sağlanıyordu. Kadılar hem adalet işlerine bakıyor hem de devlet adına denetim yapıyordu. Bu durum halkın devlete olan güvenini artırırken merkezî otoritenin güçlenmesini sağlıyordu. Böylece Osmanlı Devleti'nde toprak, ordu ve hukuk sistemleri birlikte çalışarak devletin büyümesine ve düzenin korunmasına katkı sağlıyordu.

3. **Fetihlerin artması Osmanlı Devleti'nin hangi sistemlerinde gelişme yaşanmasına neden olmuştur? Açıklayınız.**

Fetihlerin artması Osmanlı Devleti'nin özellikle ordu, toprak ve hukuk sistemlerinde gelişme yaşanmasına neden olmuştur. Yeni fethedilen toprakların yönetilebilmesi için mirî arazi ve dirlik sistemi geliştirilmiş, timarlı sipahiler aracılığıyla askerî güç artırılmıştır. Ayrıca fethedilen yerlere kadılar gönderilerek hukuk düzeni kurulmuştur. Fetihlerin çoğalmasıyla birlikte kapıkulu askerleri ve donanma da güçlendirilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti hem askerî hem idari hem de hukuki açıdan daha güçlü bir devlet hâline gelmiştir.

4. **Grup Çalışması:** Öğretmeninizin rehberliğinde beşer kişilik gruplara ayrılınız. Grup olarak Osmanlı Devleti'nde ordu, hukuk ve toprak sistemleriyle ilgili öğrendiğiniz bilgilerden yararlanarak bir bilgi görseli hazırlayınız. Hazırlayacağınız çalışmada Osmanlı Devleti'nin devletleşme sürecinde bu sistemlerin birbirleriyle nasıl bağlantılı olduğunu göstermeye dikkat ediniz.

Bilgi görselinizde;

- ordu sisteminin devletin askerî gücüne katkısı,
- toprak sisteminin ekonomik düzen ve asker yetiştirme ile ilişkisi,
- hukuk sisteminin devlet düzeni ve adalet anlayışındaki rolü,
- bu sistemlerin birbirini nasıl desteklediği açık ve anlaşılır biçimde gösterilmelidir.

Çalışmanızda oklar, şemalar, kısa açıklamalar, kavram kutuları, görseller ve renkli başlıklar kullanabilirsiniz. Hazırladığınız bilgi görselini sınıfta sunarken her grup üyesinin görev almasına dikkat ediniz. Sunum sırasında sistemler arasındaki ilişkiyi örneklerle açıklayınız.

NOTLAR

YAZILI PUSULASI

Çözümlere buradan ulaş

10. Sınıf Tarih Öğrenme Etkinlikleri Seti 2. Bölüm (2026-2027)

Telefonunun kamerasıyla ilgili QR kodunu okut.
Ekrandan okuyorsan QR koduna dokunabilirsin.

CEVAP VE ÇÖZÜMLER

Yazılı cevaplar ve çözüm sayfası
Ücretsiz erişim

VİDEO ÇÖZÜMÜ

Bu PDF’nin ilgili videosu ve durumu
Premium videolar uygulamada açılır

Video henüz eklenmediyse sağdaki sayfada belirtilir.
Video sonradan eklendiğinde aynı QR kodu kullanılabilir.

Bu erişim kartı Yazılı Pusulası tarafından eklenmiştir.
Önceki soru ve cevap sayfaları değiştirilmemiştir.
kaynaklar.net